

1. Erkel Ferenc: Hunyadi László – palotás és friss
2. Ruzitska József: Béla futása – „Isten hozzád édes Lóra” (hármás)
3. Erkel Ferenc: Hunyadi László – jelenet és „Meghalt a cselszövő”
4. „Kasznár uram magáról is megemlékezünk” – Bartók Béla által gyűjtött dallam
5. Kodály Zoltán által gyűjtött dudanóta a „Meghalt a cselszövő” dallamára
6. Beethoven, Ludwig van: István király – nyitány (részlet)
7. Mozart, Wolfgang Amadeus: d-moll zongoraverseny – II. Romance (részlet)
8. Erkel Ferenc: Alpenschuld (Alpesi ártatlanság), 1836
9. Erkel Ferenc: Bánk bán – jelenet az I. felvonásból és „Keserű bordal”
10. Erkel Ferenc: Bánk bán – „Ölj meg engem Bánk” (Melinda)
11. Erkel Ferenc: Bánk bán – „Isten a holtak adj nyugalmat” (kórus)
12. Erkel Ferenc: Szózat, „Hazádnak rendületlenül”
13. Erkel Ferenc: Bánk bán – „Mint száműzött, ki vándorol”

M. Tóth Antal

KÖNYVBEMUTATÓ

Berlioz Rákóczi induló

Az Erkel Ferenc bicentenáriumi év bevezetőjeként impozáns kiadvány jelent meg. Címlapján olvasható:

BERLIOZ RÁKÓCZI INDULÓ

Az autográf fogalmazvány facsimile kiadása
Keletkezéstörténeti tanulmánnyal közreadja

BÓNIS FERENC

A Balassi Kiadó gondozásában megjelent igényes, szép kivitelű könyv bemutatójára 2009. december 3-án került sor.

A kötet első részét Hector Berlioz indulójának 16 oldalas autográfja foglalja el. A Pesti Nemzeti Színházban 1846. februárjában 2 hangverseny adott a zeneszerző. Erre az alkalomra komponálta a Rákóczi-indulót. Hogy milyen előzmények, körülmények és siker övezte e művet arról igen érdekes korrajz-beszámoló olvasható a könyvben. A partitúra sorsáról elsőként Berlioz szavait idézzük: „*elutazásomkor át kellett adnom Pest városának a kéziratomat, mert meg akarták tartani.*” Hogy mindez miként történt és milyen bizonyítékok vannak erre azt az egykori híradások alapján

a kötet szerzője *Bónis Ferenc* részletesen feltárja az olvasó előtt. Mindennek eredményeként a kézirat Erkel Ferenchez került, aki élete végéig nagy becsben tartotta, majd a Himnusz és más fontos művek eredetijével együtt került a Nemzeti Múzeum, illetve az Országos Széchenyi Könyvtár zenei kéziratái közé.

Elkerülhetetlen a kérdés hol az eredete ennek a nagyhatású műnek? Hiszen századokon keresztül mint bűvópatak élt a dallam és a szöveg a magyarság körében.

A szerző gondos, mindenre kiterjedő figyelemmel arra vállalkozik, hogy levezesse a Rákóczi-nóta dallamcsaládjának történetét a XVII. századtól a XX. századig. Említésre méltó Bartók Béla előadásából vett egyik idézete a Rákóczi-nóta gyökereiről: „...ha a Rákóczi nótát analizáljuk találunk benne olyan elemeket, melyek az arab-perzsa 'hosszú ének'-ből származnak, továbbá kelet-európai–magyar elemeket, és ornamentális motívumokat Közép-Európa műzenéjéből. Micsoda gyűjteménye ez a legheterogénebb elemeknek! Mégis az a mód, ahogy ezek átalakultak, összeolvadtak és egyesültek, végül olyan zenei remekművet eredményezett, melynek szelleme és jellege kétségbevonhatatlanul magyar.”

Magyar földön már a nagy fejedelem életében feltűnik az a dallamcsalád melyhez a kuruc szabadságharc leveretése után az elveszett magyar szabadságot gyászoló, sokváltozatos énekköltemény társul. Ez a Rákóczi-nóta. Továbbélése során nagyon sok szövegi és zenei változatban terjedt el, miközben eltávolodott forrásától, egyesült más dallamtípusokkal, más szövegekkel, és hatással volt más nemzetek zeneművészetére is. E könyvben *Táblázatokba* foglalva kerülnek bemutatásra a dallamtöredékek. Az 1680-as év táján összeírt Vietorisz kódexből származik az első dallam, azt követi a többi töredék ilyenformán levezetve a Rákóczi-nóta dallamcsaládjának történetét, részletesen bemutatva a különféle dallamok, dallam-elemek karakterjezeit, a karakterek változásait.

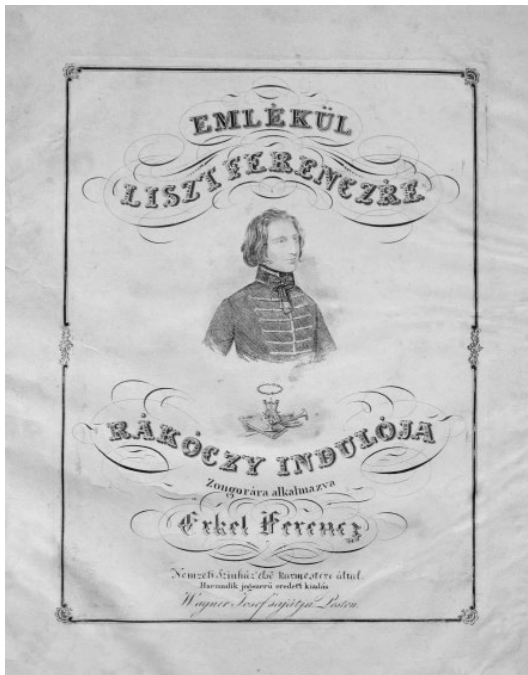
Magát a költeményt – mely énekelt vers volt, akár lejegyezték dallamát, akár nem – 1750 táján kezdték írásba foglalni; nyomtatásban száz évvel később látott napvilágot. *Arany János*nak köszönhető – közvetve – a Rákóczi-nóta szövegének rendkívüli népszerűsége a XIX. század utolsó évtizedeiben. Még nagyszalontai gyermekkorából ismerte és 1874-ben kéziratot kottás népdalgűjteményében „Rákóczy-töredék” címen leírta 3 versszakát, három dallamát, kiegészítve negyedikként a Trio melódiájával. Mikor rábukkant a *Rákóczi kesergője* c. dalra, följegyezte és átadta Thaly Kálmánnak, aki ezt megjelentette 1872-ben. E vers került itt közlésre: „Hallgassátok meg magyarim...”

A könyvben 25 táblázat és sok kottapélda mutat rá összehasonlító elemzéssel felidézve a dallam évtizedek során fejlődő, alakuló hatását, ugyanakkor bemutatva zeneszerzők műveiben, századunkig fellelhető kölcsönhatást. A Rákóczi-nóta valóságos vándordallam-családként jelent meg a XVIII. század klasszikus bécsi zenéjében.

A hangszeres Rákóczi-nótával alighanem cigány zenészek előadásaiban találkozhattak a klasszicizmus mesterei. Michael Haydn és Dittersdorf a nagyváradi években, Joseph Haydn Eszterháznál és Kismartonban, Schubert Zselizen. Mozart valószínűleg többfelé. A Rákóczi induló első komponistája *Nikolaus Scholl* volt, a Császári és Királyi 32. számú, herceg Esterházy gyalogezred karmestere. A kiadvány az 1819-20-as évekre tehető. De hogy miként jutott Scholl a dallam birtokába azt az eredeti idézetek alapján összeállítva igen érdekes olvasmányként tárja fel a szerző.

Erkel Ferenc és Liszt Ferenc is meghatározó szerepet játszott abban, hogy Berlioz érdeklődési körébe került a Rákóczi-induló. Ennek egyik példája, hogy 1840-ben megjelent „Rákóczy indulója. Emlékül Liszt Ferencre.” címen Erkel zongoraműve, Wagner József kiadásában. (E kiadót vette át a Rózsavölgyi cég, ahol a művet 1860-ban ismét kiadták.)

A mű további életéről, az 1846-os bemutatást követően, az előadások eseményeiről, részletes, zenetudósi precizitással hitelesen alátámasztott adatokat ismertet *Bónis Ferenc*, idézve egykori híradásokat, felidézve költők, muzsikusok, zenetörténészek kutatásait, feljegyzéseit, kiegészítéseit. E mű keletkezési históriájával, az elő- és utótörténetét feltáró esszével bemutatja a magyar zene és történelem iránt érdeklődőknek múltunk egyik jeles időszakát.

A könyvbemutatón közreműködött *Kassai István* zongoraművész, aki játékával alátámasztotta több zenei példa meggyőző bemutatását.

Befejezésül idézzük *Hector Berlioz* búcsúszavait, a Nemzeti Színházban bemutatott Rákóczi-induló fantasztikus sikerét követően. – „*Másnap búcsút kellett vennem magyar gazdáimtól...telve rokonszenvvel e forróvérű, lovagias, fennköltlelkű nemzet iránt.*”

Márkusné Natter-Nád Klára

A Pesti Nemzeti Színház az 1840-es évek táján